

HACI BAYRAM VELİ VE BAYRAMİYE EKOLÜNÜN ANADOLU'YA ETKİSİ

Cengiz YILDIRIM

Araştırmacı-Yazar

E-posta: yildirimcengiz@hotmail.com

e-posta bilgi@cengizyildirim.net

Cep Tel: +90 533 351 74 60

Ankara/Türkiye

ÖN SÖZ

Anadolu Kızılbaş Aleviliğın şekillenmesinde fikir ve inanç hayatının olgunlaşmasında Erdebil Tekkesi'nin büyük rolü vardır. Erdebil'de oluşan güçlü çekim merkezi, Azerbaycan, Anadolu, Suriye ve Irak topraklarına doğru yayılarak yüzyıllar içinde büyük gücün öncü birikimi olmuştur. 15. yüzyılın ilk çeyreği içinde bir Sufi-müderres olan Hacı Bayram Veli'nin (öl.1430) Ankara'da kurduğu Bayramilik tarikatı ilk zamanlarda daha ziyade Orta Anadolu'nun çiftçisi ve köylüsüne dayanır. Ekincilikte imeceyi getiren, ürünü eşit bölüştüren, Ahilerce çiftçi piri sayılan Hacı Bayram Veli, süreç içinde müridlerinin sayısının artması sonucu Sünni İslam karşıtı olduğu, Rafizilik, zındıklık ve mülhitlik yaptığı iddiasıyla saraya ihbar edilir. Bunun üzerine Osmanlı padişahı II. Murat'ın emriyle (1421-1451) boynuna, ellerine ve ayaklarına zincir vurulup idam edilmek üzere, Osmanlı sarayına Edirne'ye götürülür. Hacı Bayram'ın, II. Murad'ın tahta geçişinden önce aynı gerekçeyle idam edilen Şeyh Bedreddin ile Konya'da buluşarak birlikte halvete giren Şeyh Hamidüddin Aksarayi (Somuncu Baba)'nin halifesi olması bu şikâyetin gerçek sebebi kabul edilebilir. Sarı Abdullah Efendi, Edirne'de Hacı Bayram Veli'yle görüşen II. Murad, başındaki Safevi Tarikatı Tacını çıkarmasını Beyaz Kûlah giymesini, Rafizi müridlerini yanından uzaklaştırmasını tembihleyerek affeder. Kökeni itibariyle Şeyh Hamüdiddin Aksarayi'nin (Somuncu Baba) kanalıyla Safeviyye tarikatına bağlanan Hacı Bayram Veli, vefat ettikten sonra Bayramilik tarikatı beliren meşrep farklılığı sebebiyle ikiye bölünmüştür. Şemsiye kolu ve Melami kolu: "Halifelerinden Akşemseddin, Şemsiye kolunu temsilen Bayramiye tarikatını Sünni İslam esaslarına göre ve İbn Arabî'nin neşe ve meşrebine uygun olarak yürütmüştür. 1475'de Göynük'te vefat eden diğer halifesi Emir Dede Sikkini'den yürüyen Melâmi kolu ise Batınilîği (vahdet-i Vücut) esas almıştır. Aslında Şeyh Bedreddin isyanının yarattığı toplumsal sonuçlar Bayrami Melamiliğinin doğuşunu hazırlayan şartların bir kısmını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hacı Bayram Veli, Bayramiye, Melamiye, tasavvuf, Safevi, Kızılbaş, Alevi.

Hacı Bayram-ı Veli'nin Tarikat Silsilesi

Anadolu Kızılbaş Aleviliğinin şekillenmesinde fikir ve inanç hayatının olgunlaşmasında Erdebil Dergâhının büyük rolü vardır. Erdebil'de oluşan güçlü çekim merkezi, Azerbaycan, Anadolu, Suriye ve Irak topraklarına doğru yayılarak yüzyıllar içinde büyük gücün öncü birikimi olmuştur. Kayserili olan Şeyh Hamidüddin Aksarayi veya Hamid-i Veli (d.1331 - ö.1412) veya bilinen ismi ile Somuncu Baba, Safevi tarikatının bulunduğu Erdebil'e gitmiş Safevi Tarikatı Şeyhi Hoca Ali'nin (d. 1371- ö.1429)

bezmi irfanına erişmiş, daha sonra Hoca Ali'den hilafet aldıktan sonra yine şeyhinin talimatıyla memleketi Kayseri'ye irşat (aydınlatma) vazifesi için dönmüştür (Sarı Abdullah Efendi, 2017: 51).

Sarı Abdullah Efendi Hoca Ali'nin Somuncu Baba'ya hilafet verip Anadolu'ya gönderirken yanındakilere "Diyar-ı Acem'de emanet olarak bulunan esrar-ı ilahiye onunla Diyar-ı Rum'a intikal etti" dediğini rivayet eder. Ömür boyu sufiyane bir hayat yaşamış olan Şeyh Hamidüddin Aksarayı Kayseri civarında yoksulluk ve onun getirdiği kaos ortamında insanlara umudu aşlamış, ortak ekiciliği ve kazanda pişen aşı birlikte yemeyi sağlamıştır (Mirza Abbaslı, 1976: 287-301).

Anadolu'da doğup yetişen bir sufinin kurduğu ilk Türk tarikatı olan Bayramiye'nin piri Hacı Bayram Veli, Somuncu Baba olarak bilinen Hamidüddin Aksarayı'nın Halifesi'dir. Ankara'da kurulan Bayramiye tarikatı silsileleri Somuncu Baba vasıtasıyla Safevi silsilesine ulaşır. Bu bakımdan Hacı Bayram Veli'nin Türk tasavvuf tarihinde önemli bir yeri vardır

Ankara'da kurduğu Bayramiye tarikatı ilk zamanlarda daha ziyade Orta Anadolu'nun çiftçisi ve köylüsüne dayanmaktadır. Şeyhi Somuncu Baba'dan aldığı feyzle ekicilikte imeceyi getiren, ürünün eşit bölüştüren, Ahilerce çiftçi piri sayılan Hacı Bayram Veli Ankara ve havalisi çiftçileri ve zanaat sahipleri tarafından çok sevilir. Osmanlı'ya mesafeli duran insanlar tarafında yoğun ilgi görmesi, süreç içinde bağlılarının çoğalması bazı çevreleri rahatsız eder (Cebecioğlu, 1991: 108-109) .

Hacı Bayram Veli'nin medrese mensubu olarak ilmi kariyere sahip olması, onun Anadolu insanı üzerinde önemli bir etki yapmasına yol açmıştır. Onun bu yönü, tarikatın hızlı yayılmasında rol oynayan önemli bir unsur olmuştur. Tarikatın Osmanlı Devleti'nin dikkatini çekecek kadar yaygınlaşması ve etkili bir güce kavuşması, 1418 yılından sonra olmuştur.

Bu tarihten sonra *Bayramiye* Tarikatı; Ankara, Kalecik, Çorum, Larende (Karaman), Aksaray, Darende, Bolu, Balıkesir, Bursa, Gelibolu, Kütahya, Göynük, İznik, gibi Anadolu'nun birçok yerinde tekke kurarak faaliyetlerini sürdürmüştür. Buna göre *Bayramiye Tarikatı*'nın doğuda Darende, batıda Gelibolu, kuzeyde Çorum, güneyde Karaman'a kadar yayıldığı dikkate alınırsa o dönem Anadolu topraklarının *Bayramiye*'nin etkisi altında olduğu görülmektedir (Cebecioğlu,1991: 56).

Bayrâmîlik ne Vefailik, Yesevilik veya Bektaşilik gibi konargöçer halk kesimine hitap eden bir göçebe tarikatı, ne de Mevlevilik ve Halvetilik gibi daha çok şehirli kesiminin okumuş yazmış, entelektüel tabakasına hitap eden ve devletin verdiği vakıflardan beslenen bir tarikat olmuştur. Bayrâmîlik, çiftçi ve esnaf kesiminin yükünü çeken ve hizmet sektörünün gelişmesini sağlayan, el emeği geçinmenin derdinde olan geniş halk kesimlerinin rağbet ettiği tarikat konumuna gelmiştir.

Bayrâmîlik, kuruluşundan beri aksiyon bir hareket olarak temayüz etmiş, bireysel kemâlât kadar cemiyetin ıslah ve nizamını da beraberinde yürütmüş, ibadet yoğunluklu hayat kadar sosyal sorumlulukları da beraberinde deruhte eden güçlü bir tarikat konumuna gelmiştir. İlim, ahlâk, edep, zühd, takva, verâ, murakabe, sohbet, irşad ve hizmet anlayışları kadar marifet, aşk, cezbe, tevhid, vahdet, melâmet, ihlas, vecd, iştiyak hallerini de temaşa eden bir gelenek olmuştur (Ocak, 2010: 54)

Bayramiye'nin Kolları

Bayramiye, Hacı Bayram-ı Veli'den sonra meşhur halifelerinden Akşemseddin ile Şemsiyye-yi Bayramiyye, Dede Ömer Sikkînî ile de Melâmiyye-yi Bayramiyye diye iki ayrı kola ayrılmıştır. Ancak, Hacı Bayram-ı Velinin halifelerinden Hızır Dede'den feyiz alan Mehmed Üftade'nin (ö.988/1580) halifesi Aziz Mahmud Hüdayî'ye (ö.1038/1628) nisbet edilen Celvetilik de silsile itibarıyla Bayramiliğin bir kolu olmakla birlikte, müstakil olarak geliştiği için ayrı bir tarikat olarak kabul edilmektedir (Muslu, 2003: 508-509). Hacı Bayram-ı Veli'nin damadı Eşrefoğlu Rûmî'ye (ö.874/1469) nispet edilen Eşrefiyyenin de Bayramiliğin bir kolu olarak gösterildiği olmuştur.

Ancak Eşrefoğlu Rûmî, Hacı Bayram-ı Veli'ye intisap ettikten sonra, bizzat Hacı Bayram-ı Veli tarafından Kadiriyye şeyhi Hüseyin el-Hamevî'ye gönderilmiş, seyr u sülukünü Şeyh Hüseyin-i Hamevî'nin yanında tamamlamıştır. Dolayısıyla Eşrefoğlu Rûmî, Hüseyin-i Hamevî'nin halifesi olmuş ve Kadiriyye'nin "Eşrefilik" kolunu kurmuştur. Bayramiyyenin Şemsiyye kolu, Tennûriyye ve Himmetiyye diye iki büyük şubeye ayrılmıştır. Tennûriyye, Akşemseddin'in halifesi İbrahim Tennûri (ö. 887/1482) tarafından kurulurken, Himmetiyye, Şeyh Himmet b. Ali Bolevî (ö. 1095/1684) tarafından kurulmuştur.

Bayramiliğin ilk dönemleri ile ilgili bilgi veren en eski kaynak Akşemseddin'e nispet edilen Risaletü'n-Nûriyye'dir. Eserde, ilk dönem Bayramilerinin halka halinde cehrî zikir yaptıkları sırasında Yunus Emre'nin şiirlerini okudukları, savm-ı visal tuttukları, vecde gelip haykırdıkları, büyük ve uzun taçlar giydikleri, kendileri veya başkaları için dilendikleri, asa kullandıkları, aba ve eski yamalı elbise giydikleri, halvete girip kırk gün çile çıkardıkları, ruyetullahın gerçekleşeceğine ve miraçta Peygamber Efendimizin Allah'la görüştüğüne inandıkları anlatılmaktadır. Akşemseddin'in bizzat İbn-i Arabî'yi savunan *Def'u Meta'ini's-Sufiye* adlı bir eser yazması da vahdet-i vücüd anlayışına sahip olduklarının bir göstergesidir. Ayrıca bu durum, Sarı Abdullah Efendinin *Semerâtü'l-Fuâd*'ında ve İbrahim Tennûri'nin *Gülzâr-ı Ma'nevîsi*'nde de açıkça görülmektedir (Muslu, 2003:509-510).

Hacı Bayram Veli'nin İdamı İçin Edirne'ye Götürülmesi

Sarı Abdullah Efendi (1228: 236) yazdığı *Semartü'l-fuad*'da, Hacı Bayram Veli'nin sevenlerinin, müridlerinin çokluğundan halkı delalete sevkedip, saltanat davasına kalkışma ihtimali bulunduğunu ileri sürülerek padişaha şikâyet edildiğini bildirir. Hacı Bayram Veli'nin, II. Murad'ın tahta geçişinden önce aynı gerekçeyle idam edilen Şeyh Bedreddin ile Konya'da buluşarak birlikte halvete giren Somuncu Baba'nın halifesi olması bu şikâyetin gerçek sebebi kabul edilebilir.

Sarı Abdullah Efendi (1228: 236-237), Edirne'de Hacı Bayram Veli'yle görüşen II. Murad, başındaki 12 dilimli Kızılbaş tacını çıkarmasını bunun yerine beyaz keçe külah takmasını, Rafizi müridlerini yanından uzaklaştırmasını ve onlarla ilişkisini kesmesini tembihleyerek affeder. Affetmesine rağmen endişelenen II. Murad onun müritlerinin çokluğunu, Ankara bölgesinin Osmanlıya muhalefet eden Ahiler ve Kalenderi dervişleriyle dolu olduğunu düşündüğünde O'nu hâlâ tehlike sayarak gözaltında tutmak için ondan Eskicami'de vaaz vermesini rica ettiğini bildirir. Fakat Hacı Bayram Veli bu görevi kabul etmez Ankara'ya döner.

Bayramiye Tarikatında Bölünmeler

Kökene itibariyle Şeyh Hamüddin Aksarayî'nin (Somuncu Baba) kanalıyla *Safevi* tarikatına bağlanan Hacı Bayram Veli, vefat ettikten sonra *Bayramilik* tarikatı beliren meşrep farklılığı sebebiyle ikiye bölünmüştür (Gölpınarlı, 1997:107-110). Şemsiye kolu ve Melami kolu: "Halifelerinden Akşemseddin (862 H. 1457-1458), Şemsiye kolunu temsilen *Bayramiye* tarikatını Sünnî İslam esaslarına göre ve İbn Arabî'nin neşe ve meşrebine uygun olarak yürütmüştür. 1475'de, Göynük'te vefat eden diğer halifesi Emir Dede Sikkini'den yürüyen Melâmi kolu ise Batiniliği (Vahdet-i Vücut) esas almıştır (Ocak, 1998: 125). Aslında Şeyh Bedreddin isyanının yarattığı toplumsal sonuçlar Bayrami Melamiliğinin doğuşunu hazırlayan şartların bir kısmını oluşturmaktadır (Kaygusuz, 2012: 13-17). Her iki halifenin kendi metodunu uygulaması, Bayramiyye Tarikatı'nın iki ayrı tasavvufî ekol halinde varlığını sürdürmesine vesile olmuştur Böylece Akşemseddin'e izafeten Şemsiyye-i Bayramiye, Dede Ömer Sikkini'ye izafeten de Melâmiyye-i Bayramiye ekolleri zuhur etmiştir (Eraydın, 1994: 412).

Hacı Bayram-ı Veli'nin halifesi Dede Ömer Sikkini tarafından tesis edilen Bayrâmiyye Melâmiliğinde "kutub" kavramına özel anlam yüklenmiş, tarikatın gelişme ve seyri de bu kavram çerçevesinde olmuştur. Dede Ömer Sikkini, fütüvvet geleneklerine bağlı "sohbet" in olgunlaştırıcı özelliğini ön plana

çıkartan bir düşünce yapısının temellerini atmıştır. Melâmiyye-yi Bayramiyye, “farzları ve sünneti yerine getirmek”, “kalp kırmamak”, “ekmeğini alın teri ile helâlinden kazanıp kimseye muhtaç olmamak” gibi üç temele dayanır (Bayramoğlu 1992: 273).

Osmanlının Melami Kiyımı

Temsilcilerinin birtakım taşkınlıkları devleti onlara karşı harekete geçirmiş, bazılarının idam edilmesi sonucunu doğurmuştur (Öngören, 1996. 123-140). Vahdet-i Vücûdu en uç şekliyle savunmaları, nefislerini kınamayı şiar edinmeleri toplumda kuşkuyla karşılanmış, Osmanlı yöneticileri melâmetilerin bu tavırlarından rahatsız olmuş, daima bir “kiyam” kokusu almış ve gereğini yapmışlardır. İsmail Mâşuki ve 12 müridini, Bosnalı Hamza Bâli ve Sütçü Beşir Ağa’yı kurban olarak veren bu hareket daha sonra kısmen kabuğuna çekilmiş, gönülden gönle akıp gitmiştir (Kara, 2004: 212).

İkinci Devre Melâmiliği, Orta Devre Melâmiliği veya Bayramiye Melâmiliğini, Osmanlı Dönemi Melâmiliği olarak değerlendirmek mümkündür. Tasavvufî fikirleri olabildiğince serbest ve coşkulu bir eda ile yorumlamak, melâmileri, kendisine yönelik bir tehdit unsuru olarak görmeye başlayan devlet ile karşı karşıya getirmiş, bunun sonucunda da konu baskı ve sürgünlerle halledilemeyince idam cezası gündeme gelmiş ve uygulanmıştır.

Osmanlı Devleti, bu ve benzeri hareketleri, devletin titizlikle korunan otorite alanı ile ilgili görmüştür (Özköse, 2018: 75-76). Bu hareketin şeyhlerini şöyle sıralamak mümkündür:

Ömer Sikkini (ö. 880/1475),
Bünyamin Ayâşi (ö. 926/1520),
Pîr Ali Aksarâyi (ö. 945/1538),
İsmail Maşuki (ö. 945/1539),
Ahmed Sarbân (ö. 952/1545),
Hüsameddin Ankaravi (ö. 964/1557),
Hamza Bali Bosnevi (ö. 969/1561),
Hasan Kabadûz (ö. 1010/1601),
İdris-i Muhtefi (ö.1024/1615),
Hacı Kabâyî Efendi (ö. 1037/1627),
Sütçü Beşir Ağa (ö.1073/1662),
Seyyid Muhammed Haşim (ö.1088/ 1677),
Paşmakçızade Seyyid Ali (ö. 1124/1712),
Şehit Ali Paşa (ö.1128/1716),
Seyyid Reşad (ö.1292/1875),
Abdülkadir Belhi (ö.1923),
Ahmet Muhtar (ö.1933).

Hacı Bayram Veli'nin Hayatı

Hacı Bayram Veli, XIV. yüzyılın ilk yarısında Anadolu'nun ortasında yer alan Ankara'nın Çubuk Suyu diye tanınan nehrin kenarındaki Solfasol (Zülfazıl) köyünde doğan bir Türk mutasavvıfıdır. Asıl adı Numan, lakabı ise Hacı Bayram Veli'dir. Annesi hakkında bilgi sahibi olmadığımız Hacı Bayram Veli'nin babasının adı Koyunluca Ahmed, dedesinin adı ise Mahmud'dur. Hacı Bayram Veli'nin ataları Belh'ten ayrılarak önce İsfahan'a yerleşmişler, daha sonra Ankara 'ya gelerek burayı kendilerine yurt edinmişlerdir (Erdoğan 2016: 215). Hacı Bayram Veli'nin dünyaya geldiği ev, bugün Ankara'nın Solfasol semtinde restore edilmiş olarak hâlâ varlığını sürdürmektedir (Bayramoğlu, 1983: 14).

Hacı Bayram Veli'nin doğumu hakkında Bayrami Melamileri'nden Abdurrahman el-Askeri *Mir'atü'l-ışk* adlı eserinde Hacı Bayram Veli'nin doksanı aşkın bir yaşta vefat ettiğini bildirmesi 1339-1340 yılında doğduğunun göstermektedir. Kaynaklarda ailesi hakkında fazla bilgi verilmemekle beraber Hacı Bayram Velî, Safiyyüddin ve Murad (veya Abdal Murad) adında iki erkek kardeşin en büyüğü olarak dünyaya gelmiştir. Babasının "Koyunluca" olarak vasıflandırılmış olması, geçimlerini hayvancılıkla yaptıklarını göstermektedir (Azamat, 1996: 43).

Hacı Bayram Veli, çocukluğunda reçber olan babasının işlerine yardım etti. Okumaya olan eğilimini sezen babası, onu Ankara'da Melike Hatun adlı hayırsever bir kadının yaptırdığı Kamedrese'ye verdi. O dönem medreselerinde hendese, hesabi mantık, belagat, kelem, fıkıh, Usül-i fıkıh, akaid, hadis, tefsirle birlikte tasavvufa dair çeşitli eserlerde okutulurdu. Hacı Bayram Veli, orayı bitirince bilgisini artırmak amacıyla, Bursa'ya gitti, orada Çelebi Sultan Mehmet Medresesi'nde okumayı sürdürdü. Burada Kamedresede gördüğü eğitimin dışında felsefe ve astronomi de okudu. Bursa'da eğitimini bitirdikten sonra Ankara'ya döndü. İlk müderrisliğine Ankara'daki Kamedrese'de başladı (Yıldırım, 2017: 169).

Önceleri Halveti ve Nakşibendi Tarikatlarından esinlendi. Kısa süre içinde konuşmalarının etkisi, bilgisinin genişliğiyle ün saldı. Ankara'da Kamedrese'de müderrislik görevini sürdürürken ününü duyan Hamidüddin Aksarayı (Safevi şeyhlerinden) onu Kayseri'ye çağırdı (1392). Bu davet üzerine Hacı Bayram Veli Kayseri'ye giderek Ebu Hamid Aksarayı'nın yanında bir süre kalan Hacı Bayram Veli, müşşidi Hamüdüddin Aksarayı'ye intisab etti (1394). Daha sonra 1394-1397 yıllarında şeyhi ile birlikte Bursa'ya yerleşmiş ve Çelebi Sultan Mehmed Medresesi'nde müderrislik yapmıştır. Şeyh Hamidüddin Aksarayı ile karşılaşınca kadar Hacı Bayram Veli'nin adı Numan iken, şeyhiyle karşılaştığı zamanın kurban bayramına denk düşmesi münasebetiyle şeyhi ona Şeyhi ona "Bayram" adını verdi. (Mecdi Efendi, 1269: 12)

Gençliğinden beri dönemin dini ilimlerini tahsil edip kendisini yetiştiren Şeyh Hamidüddin Aksarayı, Bursa'ya yerleştikten sonra kendisini gizlemek ve şöhretten uzak durmak amacıyla fırıncılıkla uğraşmıştır. Halk arasında "Somuncu Baba", "Ekmekçi Koca" olarak tanınan Şeyh Hamidüddin Aksarayı'nın böyle bir işle uğraşması, onun melâmet meşrebine sahip olduğunu göstermektedir. Bu meşreb, ileride müridi Hacı Bayram Veli'yi de etkileyecektir (Ayni, 1343: 50).

Şeyh Hamidüddin Aksarayı, Hacı Bayram Veli ile birlikte Bursa'yı terk ederek üç yıl boyunca çeşitli yerlere yolculuk yapmış, önce Şam'a sonra Medine ve Mekke'ye gidip hac vazifesini yerine getirmiş bundan dolayı Şeyhi ona "Hacı" adını vermiştir. 1403 yılında Anadolu'ya geri dönen Şeyh Hamidüddin Aksarayı ve müridi Hacı Bayram Velî, Aksarayı'ya yerleşmişlerdir (Cebecioğlu, 1991: 50).

Hacı Bayram Veli, şeyhi Hamidüddin Aksarayı vefat edinceye kadar onun yanından ayrılmamıştır. Şeyhinin 1412 yılına vefatından sonra irşad görevi kendisine verilmiştir ve böylece "Veli" adını almış "Hacı Bayram Veli" diye anılır olmuştur (Ayni, 1343: 67). 1394 yılından 1412 yılına kadar yaklaşık on sekiz sene şeyhine hizmet edip yanında manevî terbiyesini tamamladıktan sonra doğum yeri olan Ankara'ya dönmüştür (Bursalı, 1341: 4).

Ankara'ya döndükten sonra etrafında toplanan insanlara faydalı olmak ve ihtiyaç duyanların manevî eğitimini sürdürebilmek amacıyla bugünkü Ulus semti civarında eski Hristiyan mabedi olan Oğüst tapınağı bitişiğinde bir Tekke yaptırmıştır (Öney, 1971: 66-69). Bayramiye Tarikatı'nın ilk tekkesi, Hacı Bayram Veli'nin sağlığında inşa ettirdiği bu tekkedir. Tekkesinin yanında inşa edilen caminin ne zaman kimler tarafından yaptırıldığıyla ilgili temel kaynaklarda belirgin bir bilgi yoktur. Ankara'ya yerleştikten sonra ölüm tarihi olan 1430 yılına kadar oradan ayrılmamış ve irşad faaliyetlerini sürdürmüştür. Dört şiirinden başka yazılı eser bırakmayan Hacı Bayram Velî, yazılı eser vermekten ziyade, ahlakçı rol oynamış, insan yetiştirmeye önem vermiştir (Cebecioğlu, 1991: 103).

Kaynakların bildirdiğine göre Hacı Bayram Veli'nin Şeyh Ahmed Baba, Ethem Baba, Baba Sultan, İbrahim ve Sultan Ali olmak üzere beşi erkek, üçü de kız olmak üzere toplam sekiz çocuğu olmuştur. Kızlarından ikisinin adı belli değil iken Hayrunnisa adındaki kızı, Eşrefoğlu Rumi ile evlenmiştir (Bayramoğlu 1983: 85).

Hacı Bayram Veli'nin Kendi Ekolünü Kurması ve Yayması

Anadolu'nun siyasi çalkantılara bulaşması, dini, ahlaki ve sosyal bozuklukların artmaya başlaması, Hacı Bayram Veli'nin müderrisliği bırakıp halkın arasına girmesine, tasavvuf kanalıyla yozlaşmayı durdurmaya ve ahlaki değerlerin hâkim olduğu bir toplum tabanını oluşturmaya teşebbüs etmesine sebep olmuştur. Hacı Bayram Veli, burada Şeyhi Hamidüddin Aksarayı ve Safevi Tarikatı tasavvuf öğretilerini bir arada toplayan yeni bir tasavvuf ekol ile Anadolu'nun manevî islahına başlamıştır. Kurduğu bu yeni ekol, kendi adına izafeten *Bayramiye* olarak tanınmıştır (Azamat, 1992: 269).

Hacı Bayram Veli'nin tasavvuf ile ilgili görüşleri, kendinden sonra gelenlerce belli bir inanç düzeni olarak benimsenen *Bayramilik*'te son biçimini almıştır. Varlık birliği anlayışına dayanan, insanla Tanrı'yı, birbirine yaklaştırma amacı güden *Bayramiliğin* uyulması gereken kesin ilkeleri "zikir" denen törenleri oluşturur. *Bayramiliğe* göre bir anış, Tanrı'ya ulaşmak için kendini olgunlaştırma eğitimi olan bu tören açık ve gizli ya da sesli ve sessiz olmak üzere iki türlüdür. Sesli anış (celi zikir), tekkede, topluca düzenlenir. Sessiz anış bireyin bulunduğu ortamda yapılır.

Bayramiye, tarihi boyunca tarikatın asitânesi ve pir-evi olan Ankara'daki merkez tekkede temsil edilmiştir. Hacı Bayram Veli adına müstesnâ vakıflar tesis edilmiş, bunların zâviyedarlık ve meşihati, Osmanlı sultanlarının fermanları ile kendisinin sülâlesinden gelip "eslâh ve erşed" olan kimselere verilmiştir. Bu şekilde şeyhlik görevi kesintisiz olarak babadan oğula geçtiği için bu kolu Fuat Bayramoğlu "Ana Kol" olarak, aynı aileden zaman içerisinde temsil edilen diğer kolları da "Tali Kollar" olarak nitelemiştir (Bayramoğlu, 1983: 123).

Bayramiye'nin Şubeleşerek Anadolu'ya Yayılışı

Beypazarı ve Göynük'te Akşemseddin, İstanbul havalisinde Şeyh Bedreddin-i Ahmer, Karaman'da Şeyh Muslihiddin Halife, Bolu'da Uzun Selahaddin, Molla Zeyrek ve Şeyh Selahaddin Bolevi, Balıkesir'de Şeyh Lütfullah, Bursa'da Akbıyık Meczûb ve Hızır Dede, Bursa ve Larende'de Şeyh İnce Bedreddin, İskilip'te Muslihuddin Halife, Gelibolu'da Yazıcıoğlu Muhammed ve Ahmed Bican kardeşler, Germiyan/Kütahya'da Mevlana Şeyhi, Göynük'de Akşemseddin, İstanbul'da Molla Zeyrek, İznik'te Eşrefoğlu Rumi, Aksaray'da Şeyh Yusuf Aksarayı ve Ankara'da Ahmed Baba gibi halifeleriyle Bayramilik kısa sürede geniş tesir halkası vücuda getirmiştir (Gündoğdu, 2007: 194).

Sonuç ve Değerlendirme

Hacı Bayram Veli'nin en önemli özelliği gayri-müteşerri âlim olmasıdır. Zahiri ve Bâtını ilimlerde yetkin konumda bulunan Hacı Bayram Veli'nin devam ettirdiği çizginin en önemli özelliği mensuplarını Kur'anda görünenin yanında görünmeyeni aramalarını sağlamaktır. Hacı Bayram-ı Veli ve tarikatının en önemli özelliği Türkçenin kullanılmasıdır. Müderris olarak uzun yıllar görev yapan Hacı Bayram-ı Veli, çok iyi derecede Arapça ve Farsça bilmesine rağmen, dönemin modasına uymamış, Türkçeye rağbet etmiş, Anadolu halkının sade dilini kullanmıştır. Bu çığır kendisinden sonraki Kaygusuz Vizeli, Şeyh Himmet Efendi gibi Bayramilerle devam etmiştir. Türkçe şiir yazar Hacı Bayram Veli'nin bize ulaşan dört şiirinden üçü hece, birisi aruz vezniyle yazılmış, şiirlerini musiki kıvraklığında dile getirmiştir. Yetiştirdiği halifeleri de eserlerini, çoğunlukla Türkçe yazmıştır (Özköse, "Hacı Bayram-ı Veli", Tasavvuf, Sayı: 12, s. 63. .40)

Hacı Bayram Veli'nin uygulamadaki en önemli âdeti, müridlerini el emeği ile geçinmeye teşvik etmesidir. Asalak yaşayıp başkasının yardımıyla geçinmek yerine, alın terinin rızık kazanmada önemli bir fazilet olduğunu müridlerine aşlamıştır (Yılmaz, 1982. 170). Hacı Bayram Veli'ye mürid olanların hepsi birer iş sahibi idiler. Çünkü işsiz ve güçsüz adamları tarikata almamıştır. Bu insanları irşad ederek, herbirini yüksek ahlâka sahip kılmağa çalışan Hacı Bayram'ın tekkesi bir terbiye ocağı olmuştur. İhtiyar ve iş yapmağa muktedir olamayanları da himaye etmek suretiyle Anadolu insanının hamisi olmuştur.

Müridlerini tembellikten uzaklaşmaya, bol kazançlı geçim sahalarında iş yapmaya, öğrenim düzeylerini artırmaya, el sanatları, pazarlama, ticaret, esnaflık gibi çeşitli mesleklerde mahir konuma gelmeye teşvik etmiştir. Etrafında toplanan insanları, durumlarına göre değerlendiriyordu. Örneğin, yanına sanattan anlayan biri gelince, ona, "Sanatınla meşgul ol, çalış, ye, yedir; alının teri ile geçimini temin et, kimseye avuç açma" diyordu. Etrafında bu yüzden, bakırcı, nalbant, değirmenci, koyun tüccarları, ev ustaları, yemenici, helvacı, ayakkabıcı, yüncü vs. her türden meslek erbabı bulunuyordu. Yanına gelen göçebelere, yerleşik hayat tarzını tavsiye ederek çiftçilik yapmalarını, geçimini bu yolla sağlamalarını öğütüyordu (Cebecioğlu, 1998: 121-122)

Tarih boyunca Bayramilik, sadece aydın kesime değil, kırsal yörelerde yaşayanlara da hitap etmiştir. Buna en güzel örnek imece olayıdır. Orta Anadolu'nun çoğu yerlerinde mahsulün ortaklaşa olarak hasat edilmesi geleneğini başlatan ve Ankara civarında yaygınlaştıran en önemli isim, Hacı Bayram Veli'dir. Kendisi de müridleriyle birlikte bizzat toprağı sürerek toprağı eker, hasat zamanı mahsulü imece ile kaldırırdı. Herkes birbirinin tarlasında birbirine yardım ederek hem ürünü çabucak hasad ediyor hem de yardım etmenin insan ruhuna verdiği manevi hazzı tadıyordu (Günay, 1990: 74).

Orta Asya Türk tasavvuf geleneğine bağlı olarak tekkesinde sürekli bir kazan kaynamaktaydı. Bu tekkedeki kazanlarda sürekli, gece ve gündüz burçak çorbası kaynar; gelen geçen, fakir, zengin, küçük, büyük, kadın, erkek herkes içerdi. Özellikle, imece sonunda hep beraber burçak çorbası içip, yoğurt yemeleri âdetleri idi. Hatta gelen geçen herkese tekkesinde çorba ikram edilmekteydi. Hacı Bayram Veli çiftçi ve işçinin ölmez hamisi olarak yıllarca Anadolu'nun vicdanında yaşamıştır (Şapolyo, 1964: 117-126).

KAYNAKÇA

- AZAMAT, Nihat, "Hacı Bayrâm-ı Velî", İA, C. XIV, İstanbul 1996.
GÖLPINARLI, Abdülbaki, *Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şiilik*, 1997.
CEBECİLOĞLU, Ethem *Hacı Bayram Veli*, Ankara 1991.
ABDULLAH EFENDİ, Sarı, *Semartü'l-fuad*, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1228.
OCAK, A. *Yaşar Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Milhidler*, 1998.
.....*Osmanlı Sûfliğine Bakışlar Makaleler-İncelemeler*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.
KAYGUSUZ, İsmail, *Oğlan Şeyh Maşuki*, Su Yayınları, İstanbul 2012.
AYNİ, Mehmed Ali, *Hacı Bayram Veli*, İstanbul 1343.
MECDİ EFENDİ, Mehmed, *Terceme-i Şakâyık-ı Nu'mâniyye*, İstanbul 1269.
BURSALI, Mehmed Tahir, *Hacı Bayram-ı Velî*, İstanbul 1341.
ÖNEY, Gönül, *Ankara'da Türk Devri Yapıları*, Ankara 1971.
BAYRAMOĞLU, Fuat, *Hacı Bayram-ı Velî, Yaşamı, Soyu, Vakfı*, TTK. Yayınları, Ankara 1983.
ERAYDIN, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları,

- İstanbul 1994.
- YILDIRIM, Cengiz, *Alevilerin Gizlenen Tarihi*, İtalik Yayınları, Ankara 2021.
- *Homeros'tan Yaşar Kemal'e Özlü Sözler ve Yaşam Öyküleri*, Gece Yayınları, Ankara 2017.
- GÜNDOĞDU, Cengiz, *Hacı Bektâş-ı Velî Öğretisi ve Takipçileri Hakkında Metodik Bir Yaklaşım*, Aktif Yayınevi, Ankara 2007.
- KARA, Mustafa, *Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar*, Sır Yayıncılık, İstanbul 2004.
- ÖNGÖREN, Reşat, "*Şeriat'ın Kestiği Parmak: Kânûnû Sultan Süleyman Devrinde İdam Edilen Tarikat Şeyhleri*", İLAM, c. I, Sy.: 1 (Ocak-Haziran 1996), s. 123-140.
- ÖZKÖSE, "Hacı Bayram-ı velî", *Tasavvuf*, Sayı: 12, s. 63.
- GÜNAY, Umay, "*Hacı Bayram Velî'nin Hayatı ve Eserleri*", Hacı Bayram Velî Sempozyumu Bildirileri I, Ankara 1990.
- ŞAPOLYO, Enver Behnan, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, Ankara 1964.
- ERDOĞAN, Mustafa (2016). *Ankaralı Razi ve Hacı Bayram-ı Veli Hilyesi. Uluslararası Hacı Bayram-ı Veli Sempozyumu Bildiriler Kitabı 25-26 Mayıs 2016*, Ankara: Kalem Yayınları, ss.201-221.